

Magyarok a lengyel légiókban¹

Lengyel tisztek visszaemlékezései a Lengyelország függetlenségéért vívott harcokban részt vett magyarokra, 1914-1918

Varsóban a Központi Katonai Levéltárban (Centralne Archiwum Wojskowe) W. B. H. sygn. 400/1782 számú őrzési egység alatt a fenti címmel található 41 visszaemlékezés. A Hadtörténeti Iroda (a Hadtörténeti Intézet megfelelője), 1933. április 20-án, a lengyel légiókban az I. világháború alatt szolgált magyar önkéntesekre vonatkozó kérdőívvel fordult a lengyel hadsereg tisztjeihez és főtisztjeihez. Közülük többen igen bő, visszaemlékezés szintű válaszokat adtak. Ezek ma a légiós magyarok történetének egyik legfontosabb forrásai. A 41 visszaemlékezésből 10-et teszünk közzé saját fordításban, az eredeti levéltári sorszámmal. További 6 iratot is csatolunk, azonban ezeket nem sorszámmal, hanem betűkkel jelöltük.

Az A 4-es formátumú levéltári iratok állaga jó, döntő többségük – a gépiratok és a kéziratok is – jól és egyértelműen olvashatók. Ahol mégsem, ott azokat megjelöltük. Legelső helyre a 29. számút tettük, mert ez az a kérdőív, amelynek ismeretében érthető meg az összes többi irat. A fordításnál megőriztem a szerzők eredeti stílusát, kifejezőmódját, azon csak a fordítási szabályoknak megfelelően változtattam. A visszaemlékezések a szükséges jegyzetekkel olvashatók.

A lengyel légiók és harcaikban részt vett önkéntes magyarok történetét korábban részletesen feldolgoztuk,² ezért itt nem térünk ki erre. Megjegyezzük, hogy a kutatásaink során megállapított 529-es létszám 533 főre³ bővült. Közülük csak egyetlenegynek,

Varga E. László (1948) történész, a XX. századi magyar-lengyel kapcsolatok kutatója.

¹ A légiókról lásd Szijj Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon A-Zs. Budapest, 2000, 418-419. Garlicki Andrzej: *Geneza Legionów*. Warszawa, 1964 (A légiók genezise); Wrzosek Mieczysław: *Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny światowej*. Warszawa, 1989 (Lengyel háborús tevékenység az I. világháború alatt); Czerep Stanisław: *II. Brygada Legionów Polskich*. Warszawa, 1991 (A Lengyel Légiók II dandárja); Szokolay Katalin: *Az osztrák-magyar kormány lengyel politikája az I. világháború alatt*. Budapest, 1967; dr. br. Nyáry Pál: *A magyar-lengyel barátság*. Budapest, 1938; dr. Adrian Divéky: *Sprawa legionu węgierskiego dla Polski*. Warszawa, 1939 (A magyar légió kérdése Lengyelországnak); Dąbrowski János: *A lengyel légiók*. Budapest, 1915, I. és II. kiadás.

² Varga E. László: *Węgrzy a Legionach Polskich w latach 1914-1918*. Przegląd Historyczno-Wojskowy. Warszawa, 2008, nr. 5, magyar nyelven: *Magyarok a Lengyel Légiókban, 1914-1918*. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2012, 3. sz.

³ Szórp Emil (?-?), László László (?-?), Mindszenty István (1889-1954), Ciboly Ferenc (Nagykanizsa, 1897 - Budapest, 1957).

Cziboly Ferencnek ismerjük a részletes életrajzát és nyughelyét, aki a Rákoskeresztúri köztemetőben nyugszik Budapesten (16-os parcella, IX. szakasz, 1. sor, 2. sír). A magyar légionisták név szerinti nyilvántartása sem a lengyel hadügyminisztérium, sem a Vezérkari Főnökség iratai között nem lelhetők fel. A Hadtörténelmi Levéltárban Budapesten néhány irat említi őket.

29.

Hadtörténelmi Iroda helyettes vezetője, dr. Biegański vezérkari alezredes átírata Stanisław Siczek alezredesnek, a hadügyminisztérium fegyverzeti főosztálya vezetőjének

Hadtörténelmi Iroda
Nr. 899/33

Warszawa, 1933. IV. 20.
Aleje Ujazdowskie 1.

A lengyel légiókban részt vett magyarok történetét elkezdjük feldolgozni, s ennek kapcsán kérem alezredes urat, hogy legyen szíves válaszolni a következő kérdésekre. Kérem adja meg:

1. Az egyes légionista magyarok mikor érkeztek meg az egységekhez, kérem adja meg a dátumot és a neveket.
2. Az egységben eltöltött szolgálati időt.
3. Milyen csatákban vettek részt?
4. Hősi halottak és sebesültek számát, kitüntetésekét, előléptetéseket.
5. Bajtársi együttélés tekintetében: a. a lengyel tisztekhez való viszonyt, b. a lengyel bajtársakhoz való viszonyt.
6. Milyen módon lehet jellemezni akkori hozzáállásukat a lengyelek légionista eszméihez?

7. Mutassa ki, hogy szívesen vettek-e részt az ütközetekben, vagy inkább hátrafelé törekedtek!

Mivel a fenti munkát f. év május 5-éig be kell fejezni, kérem alezredes urat a lehető leggyorsabb válaszra.

2.

Andrzej Galica dandártábornok⁴ a Hadtörténelmi Irodának Varsóban, 1933. IV. 28.

A 889/33. sz. f. év, f. hó 20-án kelt iratira jelentem:

A világháború kitörésekor a lengyel légiók kiegészítő zászlóaljának parancsnokaként ezzel az egységgel éppen elszállásoltam 1914 késő őszén Suchában,⁵ Podhalán.⁶

⁴ Galica Andrzej (1873-1945) Műszaki Egyetemet végzett Lembergben és Bécsben. A lengyel légiókban (1914-1917). Amikor a II. dandár átment a fronton az orosz oldalra 1918-ban, őt is elfogták. Magyarországon internálták, majd az olasz frontra vezényelték. 1918 után a lengyel hadseregben, dandártábornok 1931-től nyugállományban. Kryśka-Karski Tadeusz - Żurkowski Stanisław: *Generałowie Polski Niepodległej*. Warszawa, 1991, 93 (a továbbiakban Generałowie).

⁵ Krakkótól délnyugatra, a település teljes neve Sucha Beskidzka.

⁶ Földrajzi és etnográfiai fogalom, Krakkótól délre, a nyugati Beszkidektől a Tátráig húzódó terület.

Távirati értesítést kaptam a légiók főparancsnokságától, hogy átképzésre hozzám fog megérkezni a magyar légió. A létszámot nem adták meg, de reméltem, hogy legkevesebb 1000 fő fog jönni, s ezt a suttozó hírek alapján feltételezni lehetett. Budapestről vonattal Zwardońon keresztül érkezett Suchába kb. 300 rekruta. Énekelve meneteltek, sok zászlóval vonultak a suchski palotába. Minden egyes zászlóra rengeteg szalag volt tűzve, amelyet búcsúzáskor a honleányok tűztek fel. Ezeket a zászlókat emlékként a palota könyvtárában helyeztük el, ahol valószínű mind a mai napig ott vannak.

A kiegészítő zászlóaljban öthetes átképzésen vettek részt, miután a légiók parancsnoksága a II. dandár kiegészítésére osztotta be őket a Kárpátokban. Többet a magyar légionistákkal nem találkoztam, egyetlenegy kivétellel, aki valamilyen Papp nevű volt, Szeraniec százados tisztja a légiók 4. gyalogezredében, ezért a többi kérdésre nem tudok válaszolni.

10.

Jan Hyc vezérkari alezredes – VKF IV. osztálya – a Hadtörténeti Irodának

Varsó, 1933. április 11.

Jan Hyc vezérkari alezredes
Vezérkari Főnökség 4. o.

Tárgy: Magyarok a lengyel hadseregben.

Válaszolva a f. hó 8-ai 899/33 sz. iratra tisztelettel közlöm a következőket.

1. A Molotkow alatti ütközet⁷ előtt mint őrmestert kijelöltek a 3. légiós gyalogezred II. században szakaszparancsnoknak. Amennyiben nem tévedek, a szakasz legalább 50%-ban magyarokból állt. Nem igazolhatom, hogy ezeken a magyarokon kívül voltak még nagyobb számban az ezredben, mert hallomásból tudom, hogy számuk, akik beléptek a légiókba, legalább század nagyságú, és természetesen a magyarok többsége a 2. és 3. gyalogezredben kellett hogy legyen. Lehetséges, hogy voltak még magyarok az ún. bécsi században,⁸ amely bizonyos ideig a légiók főparancsnokságának vezérkari százada volt.

2. Az előző magyarok neveit, még azokét sem, akik az én szakaszomban voltak, nem ismerem és nem emlékszem. Még arra a kérdésre sem tudok válaszolni, hogy a légiók Magyarországon való megjelenése miatt léptek be, vagy az önálló lengyel katonaság légiók formájában történő megalakulása okán. Belépésük idejének adatait levéltári munka alapján lehetne megoldani.

3. A háború idejéből nincsenek feljegyzéseim, így nem sok névre emlékszem. Emlekezetemben kettő maradt meg. Szladki (emlékszem rá, mert csibész volt, de nem negatív értelemben) és László. Ő nagyon intelligens volt, ismerte a magyar-lengyel dolgokat. Ezek a magyarok elég gyorsan elfogytak már az 1915. évi téli harcokban (január vége vagy eleje), nem emlékszem rá.

⁷ 1914. X. 29.

⁸ A Bécsben toborzott önkéntesekről van szó. Két magyar volt köztük: Boross Ede postai gyakornok (1895, Nyíregyháza), Weisz Zoltán pincér (1897, Budapest).

Emlékezetem tévedhet, és az említett harcok idején már másik században voltam, de ugyanabban a zászlóaljban. A Molotkow alatti vereség után a magyarok súlyos depresszióba estek, és emlékszem, hogy ebben az időszakban sok fegyelmezetlenséget követtek el. Ez abból következett, hogy nyelvi nehézségeik voltak, és nem értették meg magukat a többi katonával és tiszttel. Általában véve nagyon ambiciózusak voltak, de mint önkéntesek nagyon érzékenyek voltak a nehézségekre és a hadi életre.

4. Általában elmondható, hogy a magyarok részt vettek a harcokban a Pantyr hágó átlépésétől kezdve 1914 decembere végéig (Molotkó, Zawiszów és több csetepatéban Żelonánál és Piaseczonánál).

5. Eszmeiségük sokféle volt. Voltak közöttük intelligensebbek, ismerték Bem tábornok szerepét, és voltak olyanok, mint Sladki, aki nem tudom, mi miatt lépett be a légiókba. Eszmeileg a légiók átlagszintjének feleltek meg.

6. Nem tudom, miért fogytak el olyan gyorsan, mert nem vettem észre, hogy elbújtak volna a harc elől. A háborúra gyengén voltak előkészülve. A molotkowi csata előtt egy órával a célgömb beállítására tanítottam őket. Általában elmondható, hogy erősen motiváltak voltak, és bátrabbak, mint egy átlagos légionista.

13.

A 3. lövész zászlóalj parancsnoka, Klein őrnagy
a Hadtörténeti Iroda helyettesének Varsóban

Rembertów, 1933. IV. 10.

Nr. 276.

Magyarok a lengyel légiókban.

Az 1933. IV. 8-án kelt 899/33 sz. iratra jelentem:

A 4. gyalogezred 10. századában a Lengyel Légiók minden hadjáratában részt vett a Kassáról származó, pék szakmájú Sándor József. A fent említett a század legbátrabb katonáihoz tartozott. A I. oszt. Ezüst Érdemkereszttel tüntették ki, és örvezetővé lépett elő.

Az 1917-es légiós válság alatt kérésére átlépett az osztrák–magyar hadseregbe.

Sándor örvezetőt a tisztek értékelték, bajtársai szerették, és igen jól tájékozott volt a 4. gyalogezred ideológiájában, és azt egész idő alatt a magatartásával bizonyította. Lengyel nyelven elég tűrhetően beszélt.

Ugyanebben a században szolgált 1916 februárjától az eskükrízisig egy Taub nevű magyar zsidó, aki Belgiumból érkezett a Légiókba. Taub szakaszvezető részt vett az optowai⁹ és a stochódi¹⁰ ütközetekben. Parancsnokaihoz, bajtársaihoz való viszonya kifogás nélküli. Ideológiai nézeteiről nem tudok semmit. 1917 tavaszán saját kérésére átlépett az osztrák–magyar hadseregbe. Úgy hallottam, hogy fentebb nevezett a lengyel államrendőrségnél szolgált 1924-ben Przemyslben. A 4. gyalogezred megalakulásakor,

⁹ Optowa nevű falu a Styr folyótól beljebb található a Prypjatji mocsarak területén. 1915. november 6/7-ei csata az oroszokkal, amely visszavonulással végződött. 1916-ban ugyancsak súlyos harcok folytak ezeken a területeken a Bruszilov offenzíva idején. Ma Fehéroroszország.

¹⁰ A Stochód nevű folyó melletti csatákról van szó 1915 novemberében és 1916 júliusában, a Bruszilov offenzíva idején. Ma Fehéroroszország.

1915-ben a században szolgált néhány magyar. Jastków¹¹ alatt elesett Almási István a 2. századból. Ebben az ütközetben kitüntette magát, ha nem tévedek Bácsinak hívták, aki erős tűzben önként vállalkozva elhozta az ellenséges lövészárkaktól a fején súlyosan megsebesült bajtársát, Ezért a tetteért az Ezüst Érdemérem I. osztályát kapta. További sorsa ismeretlen.

22.

Jan Korkozowicz vezérkari ezredes¹² a 61. gyalogezred parancsnokának jelentése a Hadtörténeti Irodának

Bydgoszcz, 1933. április 24.

Válaszolva a 899/33 sz. f. év április 20-án kelt iratra jelentem, hogy nagyon jól ismertem két légionista magyart, Zimmelt és Kismókot.¹³ (Keresztneveikre nem emlékszem, de feltételezhetően megtudom a jegyzeteimből vagy a kollégáimtól.)

Az említettek a 4. gyalogezred 8. századában az én szakaszomban szolgáltak, és egész sokáig a parancsnokságom alatt maradtak. A századhoz érkeztek többé-kevésbé a 4. légiós gyalogezred megalakulásának kezdetén, 1915. április-június, úgy tűnik, a bécsi kiegészítő századdal. Megszakítás nélkül itt voltak, ameddig létezett a 4. gyalogezred, mindig a fronton, a szakaszban, egészen a légiók feloszlásának pillanatáig, 1917 augusztusáig. A 4. gyalogezred 2. századának összes ütközeteiben részt vettek, azaz Jastkownál,¹⁴ Hulewiczénél,¹⁵ Optowánál,¹⁶ a Stochód¹⁷ folyó menti harcokban, Polska Góranál¹⁸ stb. Ezek nagyon vitéz katonák voltak, bátorságukkal kitűntek a században.

Zimmel kb. 22 éves, nagyon jól megtanult lengyelül. Kiegyensúlyozott jellemű, nagy önuralommal rendelkező, flegmatikus, nyugodt, hideg szemű. Mindenekfelett igazságos és becsületes, nagyon szerették bajtársai és parancsnokai. Soha senkivel nem veszekedett és nem káromkodott. Rettenthetetlenül bátor volt, kiváló hírszerző, egyetlenegy fontosabb járőr el sem volt képzelhető nélküle. Volt neki valamilyen osztrák „Kereszt” kitüntetése. Katona, akit nem lehet eléggé dicsérni.

Kismók kb. 19-20 éves, nem beszélt jól lengyelül. Temperamentumát tekintve Zimmel ellentéte. Impulzív, forrófejű, élénk és nagyon energikus. A jelleme feddhetetlen, egy fiatal fiú őszinte hajlamával. Gyakran voltak kitörései, de soha senkit meg nem

¹¹ Jastków – az 1985-ös államigazgatási felosztás szerint falu a Kielce megyében, Lublintól 90 km-re, délnyugati irányban.

¹² Jan Korkozowicz vezérkari ezredes (1891-1968) 1943-1944-ben „Barski” fedőnév alatt a Honi Hadsereg magyarországi parancsnoka Budapesten.

¹³ Az iratokban Kismók és Kismóky néven szerepel.

¹⁴ 1916. júliusi harcokról van szó a Bruszilov-offenzíva idején. Az I. a II. és a III. légiós dandár is részt vett benne.

¹⁵ A Bruszilov-offenzíva idején. Hulewicze község a Stochód folyó alsó folyásánál, a Prypjatjai mocsaraknál, a mai Fehéroroszországban.

¹⁶ Lásd a 7. sz. jegyzetet.

¹⁷ Lásd a 8. sz. jegyzetet.

¹⁸ Az 1915. október eleji, és a Bruszilov-offenzíva idején az 1916. július 4-6. közötti harcokról van szó.

sértett, ördögien naiv humora volt. A szakasz infantilise volt, és Zimmelnek állandóan gondot okozott önuralom nélküli viselkedésével. Elválaszthatatlan kettőst alkottak. Bravúrra képes katona volt, a tűzben soha le nem feküdt, talán csak parancsra. Minden egyes felderítő csoportba jelentkezett, de gyakran nem akarták elvinni impulzív természete miatt. Amikor meglátta az ellenséget, közeli távolságról kiabálni kezdett: „Orosz, löni!”, és mint egy órült rohant előre, amivel néhányszor elrontotta a felderítők munkáját. Nagyon népszerű volt az egész században, mindenkit felvidített, és szimpátiát ébresztett maga iránt. Kiváló katona.

Viszonyukat a légiók eszméihez kitűnően jellemzik a fentiek. Valójában semmiben sem különböztek a lengyel légionistáktól. Tudatosan harcoltak Lengyelországért, különösen Zimmel volt tudatos légionista. A legutolsó légiós krízis ideje alatt, amikor a légiók úgy Németország, mint Ausztria ellen fordultak, teljesen jól kiismerték magukat a helyzetben, tudták, miről van szó, de mint mindig, példásan viselkedtek. A 4. légiós gyalogezred feloszlátása idején eltűntek, mint szürke szamár a ködben, és attól kezdve nem tudok róluk semmit. Mondták nekem, hogy állítólag a Légiós Bizottságon keresztül „Vitézségi Érdemkeresztet” kaptak, és hogy állítólag a varsói magyar konzulon keresztül adták nekik át. Feltételezem, hogy a Hadtörténeti Iroda ellenőrizni tudja ezt aényt, mint ahogy egyáltalán megtudhatja, hogy mi történt ezekkel a vitéz légionista magyarokkal. Kérem ezredes urat, hogy tegyen megfelelő lépéseket ebben az irányban. Lehet, hogy Budapesten a Légionisták Szövetségének tagjai.

A fent leírt tényeket igazolhatják: Kustron Józef ezredes a 4. légiós gyalogezred 8. század parancsnoka, Niedzwiecki Walerjan országgyűlési képviselő, a 4. légiós gyalogezred tartalékos alhadnagya, Ring Kazimierz, a 4. légiós gyalogezred alhadnagya.

Lehetőség szerint további információkkal fogok szolgálni.

23.

Władysław Czapliński alezredes, a 27. gyalogezred parancsnokának jelentése
a Hadtörténeti Irodának

Częstochowa, 1933. IV. 21.

Az 1933. IV. 8-án kelt 899/33 sz. irattal kapcsolatban küldöm a 2. gyalogezred 10. századában szolgáló légiós magyarokra vonatkozó adatokat.

1. Abban az időben, amikor átvettem a 2. gyalogezred 10. század parancsnokságát, és ez 1915. május közepén történt, négy légiós magyart találtam ott. Valószínűleg, hogy a századhoz még Kołomyjában kerültek 1915 februárjában, mert ebben az időben szervezték újjá a III. dandár 2. gyalogezredét, de az általuk jól elsajátított lengyel nyelvből ítélve, a légiókban régebben kellett hogy tartózkodjanak, legalább 1914 decemberétől. (Úgy tűnik nekem, hogy Rafajłowa alatt érkezett ebben az időben a légiókba egy magyar század.)

Neveik: Némethy János
Horváth Lajos
Hain Ferenc
Sumitz Béla

2. Nehéz meghatároznom az egységben töltött idejüket, mert nem rendelkezem ebből az időből nyilvántartással. Úgy gondolom, hogy a légiók levéltára ezt megadhatja. Nagyon valószínű, hogy néhányan közülük az első harcokban megsebesültek (1915. november) a wołyni területen. A belgowi harcok után kórházba kerültem, és az ezredhez történő visszatérésem (1915. december) után nem találtam meg a 10. századot, amelyet a zászlóalj kevés létszámára való tekintettel már előzőleg feloszlattak. A zászlóalj parancsnoka Orlik-Lukowski százados volt.

3. Századparancsnokságom alatt a magyarok részt vettek a következő harcokban:

a. a Prut menti offenzívában 1915 júniusában és a szubranetzi, zadobrówkai,¹⁹ rokitnai,²⁰ ranczai²¹ csatákban.

b. a wołyni harcokban Bieligów²² alatt (1915. november).

4. Hősi halottak és sebesültek: hogy ki volt közülük, ma már nem emlékszem. Jegyzeteimben csak egy légionista magyar, Horváth Lajos szerepel mint sebesült 1916. VII. 6-án. Mivel én ezt megelőzően már kórházban voltam, nem tudom megadni, hol és milyen körülmények között sebesült meg. A kitüntetésekről és előléptetésekről sem tudok semmit.

5. Bajtársi együttélés:

a. Viszonyuk a lengyel tisztekhez nagyon lojális és fegyelmezett, a fegyelmezetlenség semmi jelére nem emlékszem. Vidámak, életrevalók, maguk között beszélgetések voltak, a tisztekkel nem bizalmaskodtak, és nem követeltek maguknak semmi különleges jogot más légionisták kárára.

b. A lengyel bajtársakhoz való viszonyuk szívélyes és tréfás. Az én négy magyarom vidám volt, fiatal fiúk, mindig mosolygósak, mindig együtt voltak a csatában, őrségben, szálláson, egyik a másiknak mindig segített, sosem csavarogtak el, mindig négyesben voltak. Betyárok benyomását tették rám, mint amilyenek a Krakó elővárosában élők. Lengyel bajtársaik szerették őket, és a harcmezőn való magatartásuk és bátorságuk miatt tisztelték őket.

6. Erre a pontra nehéz válaszolnom. A Légiókba önként jöttek, Budapesten tobozolták őket, mint fiatal fiúk valószínűleg kalandot kerestek. A légiós zsargonon kívül lengyelül beszélni majdnem egyáltalán nem tudtak. Lengyelországról keveset tudtak, de azt, ami jellemző volt, például Báthory István és még valamit Bem Józsefről is tudtak. Nem tudom megerősíteni, hogy egy rendkívül erős Lengyelország iránti rokonszenv

¹⁹ 1915. VII. 10-én Korda tábornok a XXI. k.u.k. hadtest parancsnoka magasra értékelte a lengyelek teljesítményét, és a napot lengyel napnak (Polentag) nevezte Zadobrówka bevételéért. A település Czernowitztól északra található Bukovinában, ma az Ukrán Köztársaságban.

²⁰ 1915. VI. 13-án két légiós ulánus század Dunin Wąsowicz százados vezetésével parancsot kapott az orosz lövészárkokban levő ellenség megtámadására. A harmadik századhoz egyáltalán nem vagy késvé jutott el a támadási parancs, így az nem vett részt benne. Az oroszok mélységben háromszorosan kiépített lövészárkaiból legéppuskázták a támadókat. A 13 perces rohamban a két század személyi állományának több mint 50%-a elesett vagy megsebesült. A támadás sikertelen volt. A település Bukovinában, Czernowitztól északkeletre, Rancza mellett található, ma Ukrajnában.

²¹ 1915. VI. 17-én három orosz támadást vertek vissza Ranczánál a II. dandár katonái. A harcok 1915 augusztusában kezdődtek. Czernowitzzal mellett található, ma az Ukrán Köztársaságban.

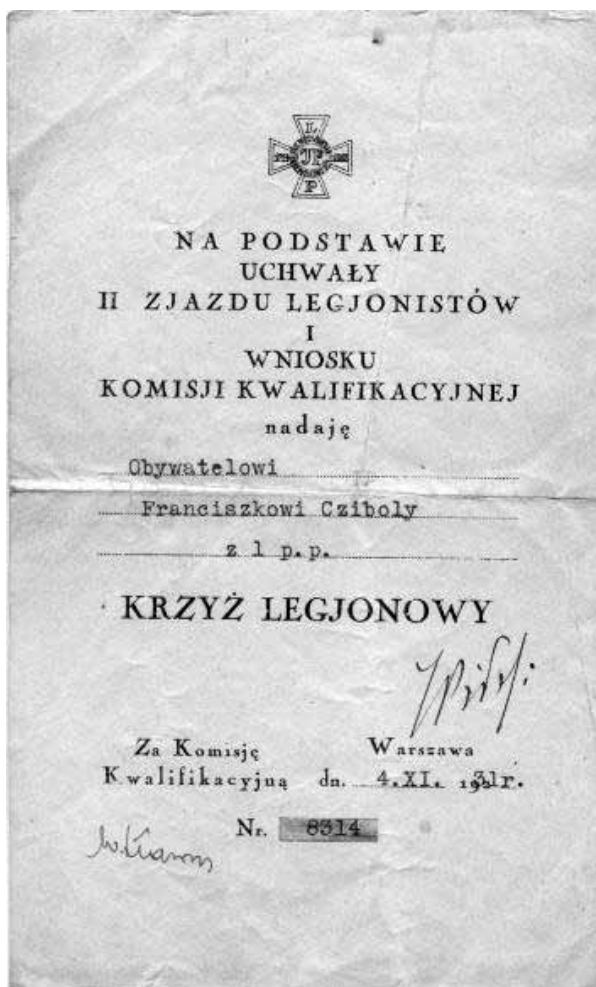
²² Bieligów nevű település a II. Lengyel Köztársaságban (ma Fehérorosz Köztársaságban), Miedwieże kistérségben (1931-től 1939-ig Nowyczartorysk, lucki járás, wołyni vajdaság).

hozta volna őket a légiókba, vagy inkább kalandkeresés és a toborzás lehetősége Budapesten. Ezt legjobban az tudná megmondani, aki a toborzást végezte. A harc elől sosem lógtak el, járőrbe sem szívesen mentek (önkéntesnek sem jelentkeztek). Gyenge nyelvismeretük miatt nem alkalmaztam őket, nehéz lett volna tőlük bármit is pontosan megtudni. Egy se jelentkezett a hadtápbba, és hátra sem mentek.

Ezen kívül szeretném értesíteni, hogy annak idején kapcsolatban voltam a magyar légionistákkal, és elnököktől megkaptam a légionista magyarok név szerinti kimutatását. Ezt a kimutatást a Lengyel Légionisták Szövetsége elnökségének Varsóba küldtem el azért, hogy a lengyel légiókban való szolgálatukért lengyel kitüntetések kaphassanak.

Megadom a címüket: Lengyel Légionisták Egyesülete, elnöke Miklósi Ferdinánd Leó, Budapest, Szabóki utca 58.

A Szövetséget magyarul így nevezik: Lengyel Légionisták Egyesülete Magyarországon.

Jan Hytroš százados a Hadtörténeti Iroda vezetőjének

Varsó, 1933. IV. 24.

A 889/33. sz. április 20-án kelt iratra válaszként jelentem:

Ad 1. Azok a légionista magyarok, akikkel a volt lengyel légiókban találkoztam, a 3. gyalogezredhez 1915 márciusában érkeztek, amikor az ezred Kołomyjában pihent. Neveik: Bíró Géza, Haudek [Károly], Rosenberg.

Az említett légionistákon kívül, amikor a zászlóaljat 1917-ben, ...ban²³ újjászervezték, a 10. századot a 9-be olvasztották be. Ebben a században találtam Varga légionistát, míg 1915 júniusában, amikor Bessarábiából visszajöttünk, egy Raszovszky nevű magyar katona társult a századhoz.

Ad 2. Bíró Géza légionista 1915 májusában kórházba került. Haudek légionista – biztosan nem állíthatom, de úgy vélem – 1918 februárjában, miután a II. dandár átment az osztrák fronton, az osztrák hadseregbe jelentkezett. Mi történt Rosenberggel, nem tudom. Varga légionista az ezredben tartózkodott 1918. február 14-ig. Raszovszky kórházba távozott ősszel, 1915-ben, mielőtt a dandár Wołyńba ment.

Ad 3. Bíró Géza a besszarábiai határon vívott harcokban, Haudek a besszarábiai²⁴ és a pryjpatji hadjáratban,²⁵ Rosenberg bizonyosan a besszarábiai hadjáratban, Varga a II. dandár összes harcaiban, Raszovszky a bukovinai harcokban vett részt.

Ad 4. Nem emlékszem.

Ad 5. Haudek viszonya a lengyel tisztékhez nagyon jó, amit még kötődés is jellemezett. Bajtársaihoz való viszony ugyancsak nagyon jó, szívélyes és szeretetteljes volt.

Ad 6. Az említett légionisták közül csak Haudek volt intelligensebb – gimnáziumi tanuló volt – aki tudatában volt a légiók szerepének, és erőteljesen kihangsúlyozta azt az okot, ami őt a légiókba vezette, azaz Lengyelország függetlenségéért való harc az ő számára a hála jele volt, az 1848-ban Magyarország függetlenségéért kiontott lengyel véréért. Ellenben mások, Raszovszky kivételével fiatal bolondozó fiúk voltak, akik élvezték a megszerzett tapasztalatokat. Raszovszky idősebb, Hatvanban volt gimnáziumi tanár, nem ment vissza az anyaezredéhez, mert a légiókban jó dolga volt, mint idősebb embert tisztelték, szolgálatba ritkán jelölték, gyakran kivételeztek vele.

Ad 7. Az összes említett magyar, még Raszovszky is – Bíró kivételével részt vettek...²⁶ és a jó katonák közé tartoztak. Bíró nagyon fiatal fiú, 15 éves volt, és az első ütközet után teljesen elvesztette kedvét, hogy további kalandot keressen. Morálisan nagyon rosszul érezte magát, megfázott, és végül sürgősen orvos vitte el a kórházba.

²³ A város vagy falu neve olvashatatlan

²⁴ A légiósok 1915 januártól október 25-éig harcoltak Bukovinában és Bessarábiában. Ekkor átvezényelték őket a keleti frontra a Pryjpatji mocsarak vidékére. Az összes lengyel légiós erő – most már három dandárral, az I., II., III. – helyezkedett el először 1914 óta egy fronton.

²⁵ 1915 nyarán és késő őszén k. u. k., német és a légiósok támadást indítottak. Sikertelenül keletebbre szorították az ellenséget.

²⁶ A város vagy a falu neve olvashatatlan.

Kazimierz Iranek vk. őrnagy a Katonai Főiskola előadójának jelentése
a Hadtörténeli Iroda vezetőjének

Varsó, 1933. V. 2.

Az 1933. IV. 20-án kelt 899/33 sz. iratra előterjesztem a lengyel légiókban szolgált magyarokra vonatkozó visszaemlékezéseimet, és megjegyzem, hogy mindezek az információk az I. dandár 6. zászlóalj, 3. századára vonatkoznak.

Ad 1. Miután kijött a kórházból, a 6. zászlóalj 3. századához 1915 szeptemberében osztották be Fridecki Alfréd légionistát, aki előzőleg a II. dandárban szolgált. Ezen kívül a 6. zászlóaljban nem volt más magyar, de ha mégis, nagyon rövid ideig.

Ad 2. Fridecki légionista végig a században szolgált, egészen az ezrednek az olasz fronton történt feloszlatásáig, amikor a légionistákat osztrák egységekbe osztották be.

Ad 3. A zászlóalj minden csatájában részt vett, és egy bizonyos, nem hosszú ideig a század szakácsa volt.

Ad 4. 1916 októberében őrzetető rangot kapott, 1917 augusztusában őrzetető lett. Vitézségi Érdeméremmel és Függetlenségi Érdemkereszttel tüntették ki, amelyeket csak 1932-ben kézbesítették neki.

Ad 5. Kiváló katona volt, jól szolgált, nagyon nagy ambícióval rendelkezett. Önkéntes lévén nem teljesített még szolgálatot a hadseregben, kezdetben bizonyos ellenállás mellett vetette magát alá a szigorú szabályoknak, azonban az idő múlásával a példás katonák egyike lett. A tisztekhez tisztelettel és lojálisan viszonyult, amelynél megőrizte saját, nagy személyi méltóságát is.

Ad 5.b. Nem hétköznapi módon volt bajtársias, rövid idő alatt összeszokott a bajtársakkal. A bajtársiasságot bármiféle fenntartás nélkül elfogadta, bajtársáért képes volt mindenét odaadni, és ennek nem egy esetben bizonyosságát adta. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan ki tudta magának mindazt harcolni a bajtársaktól, ami neki szerinte járt. Bajtársaihoz való viszonyáról jól beszél a következő tény: 1918-ban az olasz frontról szabadságot kapott, aminek egy részét budapesti otthonában töltötte, majd azután elutazott hozzám mint régi bajtársához Radomsko vidékére, ahol akkor laktam.

Ad 6. Szolgálatát a Légiókban úgy értelmezte, mint aki hálából visszafizeti a kölcsönt a lengyeleknek Magyarország szabadságharcában való részvételéért, amit szeretett hangsúlyozni.

A Légiók eszméjében nem volt jól tájékozott, de el kell ismerni, hogy idegen embernek ez a dolog elég komplikált is volt, különösen az eskükrízis idején. Ennek ellenére mindig szolidáris volt az egységgel, ezt ki is fejezte az esküválság alatt, sohasem jutott eszébe, hogy ezt a szolidaritást megsértse.

Ad 7. Nagyon vitéz katona volt, a legkisebb jelét sem mutatta annak, hogy hátra-menjen, az egységben jól érezte magát, ambíciójának és szolidaritásának köszönhetően szerették, ami még jobban összekötötte őt az egységgel.

Néhány fényképével rendelkezem, és visszakérés mellett kölcsön adhatnám másolat készítése céljából.

Faix Franciszek őrnagy a 15. gyalogezred szállásmestere
a Hadtörténeti Irodának

Az április 8.-án kelt 899/33. sz. parancsra a magyar légionisták ügyében jelentem:
Ad 1. és 2. Legelőször 1914 őszén találkoztam magyarokkal, azt hiszem, hogy november végén vagy december elején, amikor az egész magyar század megérkezett a 2. légiós gyalogezredhez. De a 8. századhoz, ahol akkoriban voltam, senkit nem osztottak be. Hallomásból tudom, hogy többségében diákok és városi elem volt Budapestről. Mint önálló század hamarosan megszűnt létezni, mert az erős tél miatt olyan sokan megbetegedtek, hogy a század létszáma a minimum alá csökkent, aminek következtében a maradékot szétoztották az ezred különböző századaiba.

Ezután a 3. légiós gyalogezred 3. zászlóaljában, Raranczánál találkoztam újból magyarokkal. Nem emlékszem pontosan, hogy hányan lehettek. Az én szakaszomban (4. gyalogezred, 12. század) lehettek tízen, tizenöten. Tudom, hogy az ezredparancsnok, Januszajtis őrnagy²⁷ az én szakaszomban akarta összegyűjteni az összes ezredbeli magyart. Nem tudom, hogy a szakaszomban ez már az összes volt az egész ezredből, vagy az ezredparancsnok szándéka addig nem volt teljesen megvalósítva. A magyarok megérkezésének dátumára a 12. századhoz nem emlékszem, ki tudja, hogy ők nem a kiegészítő századdal (Hofbaueréval) jöttek-e Kamińskból?

A vezetéknevekből csak Gutan őrvezetőre emlékszem, egy öreg katonára, Velicskoéra, valamint egy szláv hangzásúra, azt hiszem Veszelszki vagy valami hasonló.

Ad 3. Mindannyian és mindig minden egyes járőrbe, támadásba, valamint Rarancza²⁸ alatt szolgálatba jelentkeztek. Ezután a bielgówi²⁹ csatában vettek részt.

Ad 4. Szakaszomban, azt hiszem, egy sebesült volt. Mint fentebb megadtam, egyikük őrvezető volt, és a szekció parancsnoka, a másik öreg katona. Gutan őrvezetőt és Velicskot kitüntetésre javasoltuk, és azt hiszem, az egyik ezüst-, a másik bronzérmét kapott.

Ad 5. a) Viszonyuk a tisztékhez nagyon szívélyes volt, tele bizalommal és önfeláldozással. Kiváló végrehajtók voltak. Nem egyszer, nem egy vonakodó morgott valamit elégedetlenségből, de soha semmi hasonlót nem hallottam a magyaroknál.

b) Bajtársaikhoz nagyon szívélyesek, különlegesen aktívak és bajtársiasak voltak, de nehezményezték, hogy állandóan csúfolták őket a nyelvük miatt, mert nem értették meg a lengyel szót, amikor hozzájuk beszéltek stb.

Ad 6. Néhányszor elgondolkoztam eszmei viszonyukról, ami őket a légiókhoz fűzte. Úgy vélem, tudatos történelmi rokonszenv volt ez. Elég jól tájékozottak voltak a lengyel történelemben és a légiók eszméjében. Ismerték a lengyel hazafias dalokat, átéléssel és szívesen énekelték őket magyarul. Minden este takarodó előtt közösen el-

²⁷ Januszajtis-Żegota Marian (1889–1973) Dubnoban mezőgazdasági akadémiát végzett. 1914-től a légiókban, előbb zászlóalj, majd ezredparancsnok. Az I. dandár parancsnoka (1916–1917). A német parancsnokság alatt megalakult Polnische Wehrmacht egyik szervezője. 1918 után a lengyel hadseregben dandártábornok. Szolgálaton kívül (1924–1926), ekkor nowgorodi vajda. Rendelkezési állományban (1926–1929), nyugállományban 1929-től. Szovjet börtönben (1939–1941), majd Nagy-Britanniában a főparancsnok rendelkezési állományában, hadsereg-felügyelő (1942–1947). Generatowie, 40.

²⁸ Rarancza Kelet-Galíciában Czernowitztól északkeletre található. Ma Ukrajnában.

²⁹ Lásd a 20. jegyzetet.

énekelték a „Boże coś Polskę” – „Isten ki lengyelhont” (nem ismerem a magyar írásmódot) című éneket.

Ad 7. Szakaszomban mindannyian vitézek voltak, sohasem tapasztaltam náluk a legkisebb gyávaságot. A munkában és a harcban mindig elsőek voltak, nem kellett őket szólítani, önként jelentkeztek. Gyakran állítottam őket példaképül a szakasz többi katonája elé. Nagyon sajnálom, hogy nem ismerem a címüket, mert javasolni szerettem volna őket a Függetlenségi Érdemkeresztre, mert erre a leginkább rászolgáltak.

A jelen sorokat megkésve küldöm, de igazolásul szolgáljon, hogy távol voltam az ezredtől, és adataik után kutattam, leveleztem, minden elégséges eredmény nélkül. Ha valahonnan megkaptam a névsorokat, bizonyára rájönnek, ki volt az én szakaszomban.

Bocsánatot kérek a kései válaszáért, és rendelkezésre állok a legteljesebb mértékben, hogy mindezt kiegészítsem, és kiegészítő magyarázattal szolgáljak.

40.

Michał Zabdyr ezredes a Hadtörténeti Iroda vezetőjének

Varsó, 1933. május 9.

Az 1933. IV. 8-án kelt 899/33. sz. iratra.

1914 októberében,³⁰ amikor a 3. légiós gyalogezredet Magyarországra vezényelték, a harmadik zászlóaljhoz osztották be a magyaroknak egy nem nagy alegységét, úgy tűnik, egy szakaszt. A nyelvi különbségek és a légiós magyarok élénk temperamentuma miatt kezdetben voltak bizonyos nehézségek, hogy fegyelemre szoktassuk őket, annál is inkább, mert, ahogy látszott, válogatás nélkül toborozták őket, nem válogatták ki alaposan, kevésbé voltak kiképezve, mint a légiók katonái. Ennek az volt a következménye, hogy a szakasz létszáma gyorsan csökkent, és később feloszlatták.

Mivel a szakasz csak átmenetileg volt a parancsnokságom alatt és csak a menet alatt, ezért semmi közelebbit nem tudok róla mondani. Általában tudom, hogy akik megmaradtak, úgy a harci szellem, mint a szakaszban az együttélés tekintetében semmi kívánnivalót nem hagytak maguk után. Sem a feletteseik, sem a bajtársaik részéről.

Amennyiben a lengyel légiók eszméihez való viszonyukról van szó, feltételezhetjük, hogy mindenekelőtt, de lehet, az kizárólag rokonszenven alapult, amelynek gyakran és szívesen adták jelét „a lengyel-magyar két jó barát” eléneklésével, és oka lehetett még a sürgős közös érdek: „üsd az orosz!” Ellenben nem feltételezem, hogy a légiók további céljainak tudatában lettek volna. Ebben a tekintetben valójában apró, de jellemző például szolgál annak a néhány magyarnak a viselkedése, akik a 9. században az én parancsnokságom alatt szolgáltak akkor, amikor a 3. légiós gyalogezred átment az osztrák fronton. Viselkedésüket a Dziennik Cieszynski 1920. január 1-jei számában közölt cikk a következőképp írja le: „Megható volt a jelenet, amikor a századunkban kijelentették a magyaroknak, akik 1914-től a légiókban szolgáltak, hogy a fronton történő átmenetelünk következtében szabad kezük van: jöhetnek velünk, de maradhatnak is. Sírtak, kértek bennünket, ne menjünk, azután keservesen elbúcsúztak a bajtársaktól,

³⁰ A 1. és 2. gyalogezred Kárpátaljára érkezett Krakkóból 1914. október elsején. Az orosz betörés elhárításában vettek részt.

akkivel negyedik éve vállvetve harcoltak, együtt voltak minden jóban, rosszban, hűségben kitartottak a mai napig. És nem jöttek.”

Valószínű, hogy közelebbi adatokkal szolgálhat Stanisław Zabielski ny. alezredes, jelenleg gimnáziumi tanár Przewórskban, Bolesław Miś...³¹ és mások.

A

A Lengyel Légionisták Egyesületének levele a budapesti lengyel követnek³²

362/1932.

Budapest, 1932. július 15.

Tisztelettel értesítem Excellenciáját, hogy egyesületünk az éves közgyűlés alkalmával szerény vacsorát rendez a magyar–lengyel barátság szorosra fűzését támogató kiváló magyar személyiségek részvételével. A vacsora valószínű, augusztus 20–21-én lesz.

Egyúttal arról is tájékoztatjuk Excellenciáját, hogy egyesületünk részt szándékozik venni a Lengyel Légionisták kongresszusán Gdyniában augusztus közepén.

Alázatosan kérve tevékenységünk támogatását, vagyunk a legnagyobb tisztelettel
Erdős László alelnök

Levéltári jelzet: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Poselstwo RP w Budapeszcie sygn. 112, 144 (AAN Varsó, Külügyminisztériumi Levéltár, a budapesti lengyel követség iratai). Eredeti géppel írt levél az alelnök és a titkár s. k. aláírásával, rajta az egyesület kétnyelvű pecsétjével, középütt a lengyel sással. A titkár aláírása olvashatatlan. A levelet a követségen 1932. július 19-én 358. számon iktatták.

B

Béldy ezredes³³ a Honvédelmi Minisztérium Elnöki B osztálya vezetőjének levele Mycielskinek,³⁴ a budapesti követség beosztott diplomatájának

Budapest, 1933. március 24.

Kedves Mycielski!

Válaszolja Miklósy Ferdinánd Leó³⁵ tárgyában kért kérésre, van szerencsém tudomására hozni a következőket:

³¹ Két szó olvashatatlan.

³² Łepkowski Stanisław (1892–1962) Kereskedelmi Akadémiát végzett Bécsben. A független Lengyelországban hivatásos diplomata, budapesti lengyel követ (1931. VI. 1.–1936. V. 15.).

³³ Béldy Alajos (1889–1946) vezérezredes, akkor ezredes.

³⁴ Mycielski Kazimierz (1904–1985) hivatásos diplomata, 1928-tól a külügyminisztériumban. A budapesti követség első titkára (1937–1939).

³⁵ Miklósi Ferdinánd Leó (1889–1968), 1905-től vett részt a magyar–lengyel társadalmi kapcsolatokban. Rövid ideig ő is légionista volt 1914-ben. Mauthauseni fogoly. Neve többféle írásmóddal fordul elő az iratokban.

A megnevezett Miklósy izraelita vallású, Weisz Manó és Weisz Mária fia. A Szabóky utca 58. szám alatt lakik már 1918 óta, amikor is fa és fémkereskedőnek vallotta magát.

Jelenleg vállalatvezető, de munka nélkül.

Neve nem szerepel a bűnügyi nyilvántartásban.

Házának aajtáján a következő felirat áll: „A Lengyel–Magyar Légiósok Egyesülete.”

Ez a társaság 1931-ben szeretett volna megalakulni, és e tárgyban egy kérelmet küldött a belügyminisztériumba, de mivel a mai napig nem kapott választ, a társaság nem alakulhatott meg.

A társaság célja a lengyel légiókban szolgált magyar társak összefogása lenne. A tagsági díj évente 4 pengő lenne.

Úgy tűnik, hogy 200 személy van, akik számításba jöhetnek, és majdnem mind munkanélküli.

A kezdeményező személyének fent említett jellegzetes adatára tekintettel nem gondolom, hogy ez az egész ügy bizalmat érdemelne.

Fogadja kedves Mycielski legszívélyesebb üdvözetemet.

AAN MSZ Pos. RP w Budapeszcie sygn. 112. 162. o. 351. b.W.1. sz. irat. Jobb felső sarkában tollal rávezetve: titkos. Eredeti francia nyelvű gépirat, Béldy ezredes s. k. aláírásával. Fordította Szakonyi Edit.

C

Ünnepélyesen leleplezték a légionáriusok szobrát

Vasárnap délelőtt leplezték le ünnepélyes keretek között a Népliget Simor utcai parkrészén a magyar szabadságharcban és a világháborúban részt vett lengyel légionáriusok szobrát. A szobor leleplezési ünnepségen megjelent József királyi herceg,³⁶ Kánya Kálmán külügyminiszter,³⁷ Lázár Andor igazságügy-miniszter³⁸ és felesége, Łepkowski Szaniszló budapesti lengyel követ,³⁹ Hory András⁴⁰ rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, Nánássy-Megay Ernő altábornagy,⁴¹ Liber Endre alpolgármes-

³⁶ József Ágost főherceg (1872–1962) tábornagy, hadsereg főparancsnok az I. világháborúban. A Habsburgok magyar nádori ágának leszármazottja. Felsőházi tag (1927–1945), a MTA elnöke (1936–1945), 1937-től a Légoltalmi Liga elnöke. Ellenezte a II. világháborúból való kilépést.

³⁷ Kánya Kálmán (1869–1945) osztrák–magyar, majd magyar diplomata, konzervatív politikus. A külügyminisztérium vezértitkára (secrétaire generale 1920–1925), majd a miniszter állandó helyettese. Berliin magyar követ (rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter), külügyminiszter (1933. II. 4.–1938. XI. 28.) A Felsőház tagja, nyilas fogságban Sopronkőhidán, ahonnan rossz egészségi állapota miatt elengedték. Budapesten halt meg 1945 februárjában.

³⁸ Lázár Andor (1882–1971) igazságügy-miniszter (1932. X. 1.–1938. III. 9.).

³⁹ Łepkowski Stanisław (1892–1962) budapesti lengyel követ (1931. VI. 1.–1935. V. 15.)

⁴⁰ Hory András (1883–1971) A fent jelzett időben a külügyminiszter állandó helyettese, majd varsói magyar követ (1934. V. 2.–1939. IX. 17.).

⁴¹ Nánássy-Megay Ernő (1880–1964) altábornagy. A fent jelzett időben az I. vegyes dandár parancsnoka.

ter,⁴² bárcziházi Bárczy István államtitkár,⁴³ báró Wlassics Gyula államtitkár,⁴⁴ Praznovszky Iván, báró Perényi Zsigmond,⁴⁵ gróf Széchényi Károly⁴⁶ és még sok más előkelőség. Erre az alkalomra a lengyel légionisták küldöttsége is Budapestre érkezett. A küldöttséget Władysław Belina Prazmowski ezredes, lemergi vajda vezette.

A leleplezési ünnepségen a magyar királyi honvédség képviselőjében vitéz Nánássy-Megay Ernő altábornagy a budapesti 1. honvéd vegyes dandár parancsnoka vett részt, aki a szoborra a honvédség koszorúját is elhelyezte, továbbá vitéz Denk Gusztáv tábornok⁴⁷ vezetésével egy nagy helyőrségi tisztii küldöttség. Azonkívül vitéz Nagy Vilmos tábornok⁴⁸ parancsnoksága alatt a következő csapatok vonultak ki: a Ludovika Akadémia díszzászlóalja, a m. kir. József nádor 2. honvéd gyalogezred díszszázada zenével, a m. kir. Bem József tüzérosztály és a m. kir. 1. Ferenc József Jászkun huszárezred díszszázada.

Pontosan 11 órakor érkezett Horthy Miklós kormányzó képviselője vitéz Shvoy István gyalogsági tábornok,⁴⁹ a honvédség főparancsnoka, akit a honvédség különböző fegyvernemei katonai tiszteletadással fogadtak.

A Hiszekegy eléneklése után Usetty Béla mint a magyar-lengyel emlékbizottság elnöke meleg szavakkal üdvözölte a megjelent magyar és lengyel előkelőségeket és a nagy számú ünneplő közönséget.

Ezután Lázár Andor igazságügy-miniszter mondotta el ünnepi beszédét. Igen sok ok fennforgására van szükség ahhoz – mondotta a miniszter –, hogy két nemzet között olyan viszony fejlődhessen ki, mint amilyen nyolc évszázad folyamán a magyar és a lengyel nemzet között. A történelmi szükségszerűség majdnem ezer évvel ezelőtt meghatározta mindkét nemzet helyét Európában. Ezer éve annak, hogy a lengyelek és a magyarok nemzeti életet kezdtek élni Európában, és mindkét kultúr-nemzet már ezer évvel ezelőtt a római keresztény kultúrához csatlakozott. A két nemzetnek ez az elhatározása Európa keleti részén egyszer s mindenkorra megállapította Magyarország és Lengyelország történelmi szerepét Európa küzdelmeiben.

A magyar nemzet mindig a lengyel nemzet barátjának tartotta magát, és sok-sok lengyel hazafi talált meleg otthont a szabadságharc leverése után Magyarországon. Lengyelország nem maradt ezért hálátlan, mert amikor megkezdődött a magyar szabadságharc, akkor a lengyel légiók nem mint zsoldos csapat vagy felsőbb parancsra iderendelt hordák, hanem mint önkéntes alakulatok küzdöttek az észak-magyarországi hadjáratokban. Ez a lengyel légió vért és életet adott Magyarorszáért, adott ezen

⁴² Liber Endre (1878-1936) jogász, 1896-tól Budapest szolgálatában, 1931-től alpolgármester.

⁴³ Bárczy István (1882-1952) jogász. Miniszterelnökségi államtitkár, a minisztertanácsi ülések jegyzőkönyv-vezetője (1921-1944).

⁴⁴ br. Wlassics Gyula (1884-1962) jogász, kultúrpolitikus.

⁴⁵ br. Perényi Zsigmond (1870-1946) belügyi államtitkár (1913-1917), belügyminiszter (1919. VIII. 15.-1919. VII. 27.), koronaőr (1933-1946), kormányzói biztos Kárpátalján (1939-1940), a felsőház második alelnöke (1939-1943), majd elnöke (1943. X. 23.-1944. XI. 3.), amiről – nem vállalva közösséget a nyilasokkal – lemondott.

⁴⁶ Széchényi Károly (1905-1971) a Magyar-Lengyel Egyesületek Szövetségének elnöke.

⁴⁷ Denk Gusztáv (1881-1940) lovassági tábornok, a jelzett időben a 6. vegyes dandár parancsnoka.

⁴⁸ Nagy Vilmos (1884-1976) vezérezredes. A jelzett időben az 1. vegyes dandár parancsnoka.

⁴⁹ Shvoy István (1876-1949?) gyalogsági tábornok, a honvédség főparancsnoka (1935. I. 16.-1936. IX. 5.)

kívül hős vezéreket és vértanúkat. Így történt ez a világháborúban is. A világháború után, amikor Lengyelország létét újra fenyegette a keleti abszolutizmus, a bolsevista elnyomás ellenére ismét ott voltak a magyarok a lengyelek mellett, példát adva arra, hogy e két nemzetnek a sorsa össze van kapcsolva, hogy ha ez egyik veszedelembé jut, a másiknak ott kell állnia mellette.

Nem véletlen, hogy a magyar és a lengyel nép szereti egymást, mert mindkét nép lelke mélyén él az a gavalléros, úri önfeláldozó szeretet, amely a bajba jutott barátnak segítségére siet. Nem véletlen tehát az sem, hogy erre a szoborra az van felírva: állította a magyar kegyelet.

Végül Lázár Andor engedélyt adott a szobor leleplezésére.

Liber Endre alpolgármester Budapest székesfőváros nevében átvette a szobrot, majd Prazmowski ezredes, leMBERGI vajda mondott köszönetet a magyar áldozatkésztségért.

Végül Lipcsey-Steiner Mihály százados, magyar származású légionista magyar nyelvű lelkes beszédében tett hitet a magyar–lengyel barátság mellett.

Az ünnepség végén a koszorúk elhelyezése következett.

Kozłowski⁵⁰ lengyel miniszterelnök a következő táviratot intézte a szoborbizottsághoz: A mai ünnepség alkalmából csatlakozom a magyar és lengyel szabadság hőseinek emléke iránt kifejezett hódolathoz.

Ugyancsak üdvözlő táviratot küldött a szoborbizottságnak Marian Zyndram-Kościałkowski⁵¹ lengyel belügyminiszter.

Pesti Hírlap, 1935. március 27., 4.

D

Mycielski, a budapesti lengyel követség ideiglenes ügyvivőjének jelentése a hadügyminisztérium kabinetirodájának, 1937. augusztus 13.

351-b)W.11.

A másolatot kapja:

1. Küm. PVI. o.
2. Küm. PIII. o.

Válaszolva a hadügyminisztérium f. hó 28-ai 0416/37. GM. sz. iratára (ide f. hó 13-án érkezett) a követség tájékoztatja, hogy a lengyel légionisták ünnepsége Budapesten f. hó 8-án lezajlott.

Az ünnepség programja a következő volt:

10⁴⁵ A volt magyar légionisták gyülekezése a légionista emlékműnél a Népliget parkjában.

11⁰⁰ A hadügyminisztérium delegáltjának, Lipcsey Steiner Mihály őrnagynak és a honvédelmi minisztérium képviselőjének, Karlik tábornoknak és a jelen sorok írójának megérkezése, az I. dandár indulójának elhangzása, és a légionisták üdvözlése.

⁵⁰ Kozłowski Leon miniszterelnök, 1934. V. 15.-1935. III. 28.

⁵¹ Kościałkowski-Zyndram Marian (1892-1946) belügyminiszter, majd miniszterelnök (1935. X. 13.-1936. V. 15.).

11¹⁰ Lipcsey Steiner Mihály beszéde.

11²⁰ Alulírott elhelyezte a légionista emlékműnél a koszorút.

Elhangzott a magyar és a lengyel himnusz.

11³⁰ A légiós érdemkereszteket Lipcsey Steiner Mihály kiosztotta.

Az ünnepségen nagy számú volt légionista vett részt, mert 47-en voltak a kb. 180 fős létszámból, akik Magyarországon élnek, annak ellenére, hogy a nagygyűlésük szervezéséhez 5 nappal ezelőtt fogtak hozzá. Az emlékműnél lebonyolított ünnepség, a hivatalos magyar és lengyel képviselők jelenléte, kiváltképp az ünnepség nem mindennapi szívélyes és emelkedett hangulata nagy hatást tett rájuk. Az emlékműnél a magyar és a lengyel közönség sokasága volt jelen (a Lengyel Köztársaság mindkét kirendeltségének személyzete Namysłowski⁵² konzullal az élen, a magyar–lengyel társaságok képviselői, a lengyel kolónia és sok magyar), akik lelkesen éltették a légionistákat.

Az ünnepség után a légionisták, Lipcsey-Steiner őrnagy és alulírott a közeli étterembe mentek, ahol katonai ebéd volt, amelynek keretében alulírott rövid beszédben üdvözölte a légionistákat. Az ebéd alatt szívélyes bajtársi hangulat uralkodott, légiós dalokat énekeltek stb.

A fenti ünnepséggel kapcsolatban a követség felhívja a minisztérium figyelmét arra a tényre, hogy eddig a volt magyar légionistáknak nincs szervezetük, ami ellentétes úgy a mi presztízszünkkel és azzal a gondoskodással és törődéssel, amelyben a volt (lengyelországi – V. E. L.) légionisták az állam részéről részesülnek. Valójában a volt magyar légionistáknak nincs pontos nyilvántartása, különösen az a tény, hogy a szerveződés Miklóssy (helyesen Miklósi – V. E. L.) volt légionista hatása alá került, akivel a magyar hatóságok semmi szín alatt nem kívánnak együttműködni, megnehezíti az ügygel való foglalkozást. Jelenleg majdnem teljesen kész a légionisták nyilvántartása, és a fent említett ünnepség lehet az első és reális próbája annak, hogy a volt légionistákat megszervező akcióból Miklóssit mint vezető elemet kiiktassuk. A követségnek az a véleménye, hogy a volt légionista magyarok megszervezése a leginkább aktuális.

AAN MSZ Pos. RP w Budapeszcie sygn. 140., 251–253. Másolat.

E

A magyar légionisták 1914–1918-ban Lengyelország első katonái. A légionisták körének megalakulása Budapesten, 1939

A Lengyelország függetlenségéért folytatott fegyveres harc résztvevői között speciális helyet foglalnak el a magyarok. Amikor 1914-ben Piłsudski József megalakította a légiókat, és amikor az események menetébe a kardot beavatta, 400 magyar önkéntes jelentkezett.

Fel kell idéznünk, hogy olyan időszak volt ez, amikor Lengyelország mint független állam nem létezett, a légiók, amely hadsereg volt, nem rendelkezett hazával és saját kormányval. Ha mi, lengyel fiatalok jelentkezünk abban az időben a légiókba, csak

⁵² Namysłowski Władysław (1889–1957) – budapesti főkonzul (1936. XI. 1.–1939. XI. 2.) 1939 októberében német felesége miatt hivataláról lemondott.

a kötelességünket teljesítettük, ellenben a magyarok, saját életüket és vérüket áldozva a magyar–lengyel barátságért, többet adtak. A légiók harcaiban hősi halált halt 40 magyar légionista, tízegyházy rokkant, özvegy és árva növelte ezt a tiszteletre méltó leltárt.

Az újjászületett Köztársaság nem felejtkezett el az ő védőiről, mert Lengyelország az elismerésnek erkölcsi és anyagi jelét is megadta első katonáinak, egyidejűleg a közös ügy harcosainak. Természetes dolog, hogy a bajtársiasság és a szívélyesség legjobb érzéseit a lengyel légionisták kifejezték (magyar – V. E. L.) bajtársaik iránt. A Légionisták Szövetségének vezetői, az itthon életre hívott szervezetük első pillanatától kezdve állandó kapcsolatot létesítettek a magyarországi légionistákkal.

A Légionisták Szövetsége és a magyarok közötti összekötő volt Lipcsey Steiner, a lengyel hadsereg őrnagya, magyar származású légionista. Néhány évvel ezelőtt a magyar légionisták kezdeményezésére Budapesten egy szép emlékművet állítottak a magyar légionista emlékére, amelynek leleplezésére egy lengyel küldöttség érkezett, a lovas fegyvernem megszervezője, Belina-Prazmowski ezredes vezetésével.

A légionista magyarok körének megszervezése és ügyük rendezésének okán a Légionisták Szövetségének vezetősége 1939 januárjában Budapestre delegálta dr. Polakiewicz Karol őrnagyot, aki átadta ezeknek a lengyel katonáknak (volt lengyel katonáknak – V. E. L.) az elismerés szimbólumait, a háborús kitüntetéseket, segítette az ügyek intézésében, a szervezésben, és elhozta a népjóléti segítséget. Háromnapos magyarországi tartózkodása alatt, 1939. január 28-ától február 2-áig nemcsak a légionisták vendége volt, hanem a Magyar Frontharcos Szövetségé is, Takách-Tolvay⁵³ tábornokkal az élen. A zászlóval felsorakozott díszszázad Scardella Cézár parancsnoksága alatt üdvözölte és búcsúztatta.

Vasárnap, január 30-án ünnepélyesen megnyílt a Magyar Légionisták Köre. Reggel a kőbányai lengyel templomban Danek atya celebrálta a szentmisét, amelyen jelen voltak a lengyel légionisták, a lengyel Munkás Egyesület tagjai zászlóikkal, fiú és leány cserkészek.

Az Ismeretlen katona sírjának katonai tiszteletadással történt megkoszorúzása után, a díszszázad és a frontharcosok zenekarának jelenlétében, Polakiewicz őrnagy virágcsokrot helyezett el Pilsudski domborművel ellátott emléktáblájánál.

A Légionista Kör gyűlését a volt légionista, Miklóssi Ferdinánd Leó nyitotta meg, majd utána Serminski János tartotta meg beszédét, amelyben megállapította, hogy a légionista magyarok mindegyik gyűlése hamisítatlan része a lengyel életnek, mert része a légiók legendájának, amiből később a lengyel hadsereg alakult meg.

A Lengyel Légionisták Szövetségének képviselője mindenekelőtt biztosította (magyar – V. E. L.) bajtársait a kollegialitás és a hála érzéseiről, amelyet minden lengyel katona irántuk érez. A Köztársaság elismerésének bizonyítékául adta át Polakiewicz őrnagy a kétszáz és néhány tíz Függetlenségi Érdemkereszt és Érdemérem adományozásáról szóló köztársasági elnöki diplomát, ugyanakkor Emisarski (vezérkari alezredes, budapesti lengyel – V. E. L.) katonai attasé a jelenlevők közül néhánynak a mellére fel-tűzte a kitüntetést.

A következőkben tájékoztatták a légionista magyarokat, hogy a lengyel állam lépéseket fog tenni azért, hogy rokkantsági ellátást nyújtson nekik. Eleddig a hadirokkantak, árvák, özvegyek ellátásáról, valamint a lengyel függetlenségért különösen sokat tevőkről szóló törvény nem tette lehetővé, hogy külföldi állampolgárok, ill. volt katonák, akik állandó jelleggel külföldön tartózkodnak, kaphassanak rokkantnyugdíjat vagy ellátást. A Légionisták Szövetsége lépéseket tesz egy ilyen törvény elfogadásáért, és Polakiewicz delegátus kijelentette, hogy a törvény hatályának kiterjesztése a légionista magyarokra nem valamiféle könyöradomány, hanem annak a hitelnek a kifizetése, amelyet a jelenleg szabad lengyel állam vett fel tőlük.

A légionisták gyűlése átalakult a lengyel-magyar barátság tüntetésévé, amelyben részt vettek a magyar kormány és a társadalom képviselői, akik közül néhányat meg-
említünk: dr. Lukács György⁵⁴ (volt) miniszter, a Magyar Mickiewicz Társaság elnöke, Bartha Albert⁵⁵ volt honvédelmi miniszter, dr. Dömötör Mihály⁵⁶ volt belügyminiszter,

⁵³ Takách-Tolvay József (1876-1945) altábornagy, 1928-tól már nyugállományban.

⁵⁴ Lukács György (1865-1950) vallás és közoktatási miniszter (1905. VI. 18.-1906. III. 6.).

⁵⁵ Bartha Albert (1877-1960) alezredes, hadügyminiszter (1918. XI. 9.-1918. XII. 12.), vezérezredes, honvédelmi miniszter (1946. VIII. 21.-1947. III. 14.).

⁵⁶ Dömötör Mihály (1875-1962) belügyminiszter (1920. IV. 19.-1920. VII. 19.).

a Báthory István Emlékbizottság elnöke, Németh István érsek a Nemzeti Egység Pártjának képviselőjében, Konkoly Thege Kálmán nemzetgyűlési képviselő, Imrédy Béla volt miniszterelnök,⁵⁷ a Nemzeti Hadirokkant Szövetség képviselői: Nagy István elnök, nemzetgyűlési képviselő, Budanovits Tibor alelnök, Trenkó János titkár, dr. Kovács Karap Ernő, Pilis Károly, Szilágyi Károly volt nemzetgyűlési képviselők, dr. Mészáros Gyula professzor, Körmeny Elemér a fővárosi törvényhatóság képviselőjében, vitéz Selkey Oszkár alezredes a Magyar Katonai Közlönytől, Pálos Ödön a Rákóczi Társaság képviselőjében, dr. Kertész János a Magyar Mickiewicz Társaságtól és mások, valamint egyesületi tagok.

A központi vezetőség delegátusa felhívta a légionisták figyelmét, hogy ne zárkózzanak be saját szervezetükbe, hanem vonják be tevékenységükbe a lengyel és a magyar fiatalságot, ami széles egyetértéssel találkozott, és hozzájárult a közös lengyel-magyar ügyekért végzett munka megélénküléséhez.

Przeгляд polsko-węgierski. Warszawa, 1939. Nr. 1. (10), 3–4. A cikk szerzője Polakiewicz őrnagy, a Lengyel Légionisták Szövetsége központi vezetőségének tagja.

F

Egy légionista halálára

Április 12-én, amikor szokásos havi összejövetelüket tartották a lengyel légiók és a lengyel hadsereg volt magyar önkéntesei, Deskó I. Pálné táviratát hozta a postás, amelyből kitűnt, hogy soraink ismét meggyérültek, jó kollégájukat tizennegyedikén temetik Kecskeméten.

A *Kecskeméti Újság* „Meghalt egy magyar hadirokkant lengyel szabadsághős” címmel számol be a féllábú, 100%-os hadirokkant, kiváló szobrász haláláról. Közismert alakja volt városunknak, amint sűrű kitüntetéses rokkant egyenruhájában mankóra támaszkodva jelent meg közöttünk. Őszinte meghatottsággal, igaz szomorúsággal állunk meg ravatala előtt. A Kecskeméti Hírek ugyanaz nap gyászkeretben emlékezett meg az elhunytól, megállapítván: nagy érdeme, hogy a felszabadulás után megalakította a Hadirokkantak Országos Szövetségét Kecskeméten, és mint igazgató is egészen haláláig fáradhatatlanul dolgozott bajtársaiért, a hadiözvegyekért és árvákért. Munkájában azonban több gáncsoskodásra talált, mint segítőtársra. Idegei felőrlődtek az örökös harcban, míg most teljesen összeroppant. A kommunista párt őszinte harcos katonáját veszítette el benne, aki egész életén keresztül megalkuvás nélkül küzdött a szocializmusért. A Kecskeméti Lapok is kegyelettel hajtotta meg zászlaját.

Temetésén, amelyen a város közönsége nagy számban jelent meg Tóth László polgármester vezetése alatt, Zbigniew Udziela attasé képviselte a lengyel követséget. A Lengyel Légionisták Egyesületének elnöke, Miklóssi Ferdinánd Leó beszélt a sírnál.

„Deskó István Pálnak⁵⁸ is rövid az életrajza. Itt született 1886. szeptember hó 21-én. 1914 szeptemberében a hívó szavunkra – példát adva a lengyel ifjúságnak – beállt ve-

⁵⁷ Imrédy Béla (1891-1946) miniszterelnök (1938. V. 14.-1939. II. 16.).

⁵⁸ Eredeti szakmája kovács. A légiók II. dandára, 2. gyalogezered 2. zászlóalj 5. századában, az ún. magyar században szolgált. In CAW (Központi Katonai Levéltár), Warszawa, W.B.H. t. 400/1872. Tadeusz Malinowski dandártábornok visszaemlékezése. Uo. a század névsora.

lünk a lengyel légiókba. Nem többért-kevesebbért, mint Lengyelország újjáállításáért. 1915. szeptember 21-én Raranczénál megsebesült, s eljegyezte magát a korai halállal. Mikor Lengyelország újjászületése után dolga végezetten letette fehér sasos lengyel sapkáját, már csak az egyik lábával léphetett jobb sorsra érdemes hazájának, otthonának földjére. S csupán 1939 augusztusában, a krakkói légionista toborzáson látta ő is először viszont a vérével megszentelt Lengyelországot, melynek népe szívbemarkoló szeretettel fogadott bennünket. Amihez hasonlóan felemelő volt azelőtt, akkor és azóta az ő csendes bölcselkedése a sokszor hálátlan utókor viselt dolgai felett. A német barbárság szülte új világháború a maga páratlanul szégyenteljes légkörével sem ingatta meg Desko Pál lelkét, mert változatlanul hitt a szebb, jobb, emberibb világ eljövételében. S mindenkor ápolta közös múltunk tiszta emlékeit, a légiókban szívünkbe zárt tradíciókat, hűséges maradt ő is ideáljaihoz, mindenhez és mindenkihez, amihez és akihez valaha tartoztunk. Szíve azonban nem bírta tovább a test fájdalmait, nem várt, nem dobogott tovább, s ijesztően fogyó csapatunk utolsó üdvözlétéként eljöttünk koporsója elé megköszönni, hogy közénk tartozott, s viselte a légiók magyarjainak sorsát. Drága barátunk szeretettel és fájdalommal tisztelgünk előtted.”

A Lengyel Légionisták Egyesülete fehér-piros koszorúját Klemencsics Károly helyezte a sírra, amely elnyelte egyikét azoknak, akikről egyszer, valamikor régen azt mondták, hogy „bevéstétek neveiteket Lengyelország történelmébe”.

Magyar–Lengyel Kurír, XXIV. évf. 4–7. sz., 1947. július 31., 14. Varsói levél.

Vaszary János: Katonák egy kárpáti faluban (olaj, 1915)